

نقش موزه‌های میراث روستایی در توسعه فرهنگی روستایی (مطالعه موردی: موزه میراث روستایی گیلان)

مسعود مهدوی - استاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، گروه جغرافیا، تهران، ایران
مینا ترابی* - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

پذیرش نهایی: ۹۱/۱۲/۲۵

دریافت مقاله: ۹۱/۶/۱۱

چکیده

گردشگری روستایی، پدیده‌های جدیدی را در قرن بیستم به محیط روستا معرفی می‌کند. از آن جمله می‌توان به احداث موزه‌های میراث روستایی اشاره کرد. همان‌گونه که می‌دانیم شرایط آب و هوایی و به طبع آن قومی و نژادی در کشور ما از تنوع بسیار بالایی برخوردار است. از این رو خیلی دور از ذهن نیست، اگر نسل امروز ما اطلاعات کمی در مورد پیشینه فرهنگی - اجتماعی، قومی، قبیله‌ای، معماری، شهرسازی، نحوه زندگی پدران و نیاکان خود، داشته باشند. در نتیجه برای بهبود این وضعیت یکی از راهکارهایی که می‌تواند نه تنها برای معرفی سابقه تاریخی و جغرافیایی ایران به نسل امروز که معرفی آن به گردشگران خارجی و به صورت کلی تر جامعه جهانی مؤثر باشد، احداث موزه‌های میراث روستایی است که به بهترین نحو می‌تواند معرف شخصیت فرهنگی کشور باشد. موزه میراث روستایی گیلان یک طرح ملی و نیز یک الگو در برپایی موزه‌های فضای باز در ایران است. این موزه‌ها می‌توانند تلفیقی از جاذبه‌های معماری کهن روستایی، اشیاء و آثار هنری، غذاهای محلی، نمایش، بازی و موسیقی محلی روستایی باشند که نقش بسیار مهمی در ایجاد تغییر نگرش نسبت به فرهنگ روستایی در میان بازدیدکنندگان روستایی و شهری ایجاد می‌نماید. تحقیق حاضر در پی کشف نقش و اثرات این موزه‌ها بر روی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی است. روش تحقیق در این مقاله از نوع توصیفی - تحلیلی است، اطلاعات و داده‌های بدست آمده از طریق نرم افزار SPSS طبقه بندی و با استفاده از آزمون ناپارامتری پیرسون - کای اسکور معنی داری شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی تعیین شد و تحلیل‌های مورد نظر صورت گرفت. بررسی‌های صورت گرفته از طریق مطالعات میدانی و ارائه پرسش‌نامه نشان می‌دهد که احداث موزه‌های فضای باز مانند موزه میراث روستایی گیلان در نواحی مختلف می‌تواند از لحاظ فرهنگی - اجتماعی مفید واقع شود.

واژگان کلیدی: موزه فضای باز، موزه میراث روستایی گیلان، سراوان، گیلان.

۱. مقدمه

گردشگری روستایی یکی از شاخه‌های صنعت گردشگری است که با توجه به ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود در روستاها، می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۲). مناطق روستایی با کارکرد معیشتی سنتی خود یعنی، کشاورزی، دامداری و ماهیگیری، از مناطق توسعه نیافته فقیر و محروم قلمداد می‌شوند. کمبود امکانات اولیه معیشتی در این مناطق، خصوصاً کشورهای توسعه نیافته، فقر اقتصادی و عدم فرصت‌های شغلی پایدار و مناسب، منجر به مهاجرت نیروهای بومی این مناطق به شهرهای مختلف شده که به تبع مشکلات حاشیه نشینی در شهرهای بزرگ، افزایش جمعیت و برخی مشکلات اجتماعی را به وجود آورده است. به علاوه، روستاهای خالی از سکنه با معماری بومی و بافت سنتی تخریب شده و هنر، صنایع دستی و سایر ویژگی‌های منحصر به فرد آن به فراموشی سپرده می‌شود. بنابراین توسعه گردشگری جهت فقرزدایی و کاهش مهاجرت، ایجاد رفاه اجتماعی، حفظ ویژگی‌های فرهنگ سنتی، حفاظت بافت سنتی، حفظ منابع طبیعی و فرهنگی و تقویت غرور ملی و ایجاد فرصت‌های شغلی در کنار فعالیت‌های کشاورزی و دامداری در مناطق روستایی و دور افتاده عنصری اساسی و ضروری محسوب شده، یگانه راه نجات این مناطق از مسایل و مشکلات اجتماعی و اقتصادی می‌باشد (قادری، ۱۳۸۳: ۱۶). یکی از راهکارهایی که در این زمینه پیشنهاد می‌شود توسعه گردشگری در قالب ایجاد موزه‌های میراث روستایی^۱ در نواحی روستایی است که زمینه‌های لازم را برای شناسایی فرهنگ و زندگی روستایی فراهم می‌سازد (مطیعی لنگرودی و دیگران: ۱۳۸۹: ۱).

موزه میراث روستایی گیلان اولین موزه فضای باز^۲ در ایران است که در این موزه فرهنگ زندگی مردم روستایی به لحاظ معیشت، ابزار کار، مسکن و انواع مکان‌هایی که در یک حوزه خانوادگی وجود دارد، صنایع دستی و ... بازسازی شده و به نمایش درآمده است. این تحقیق برای اولین بار در کشور تأثیر موزه‌های میراث روستایی را در رونق گردشگری روستایی و همچنین ارتباط این گونه موزه‌ها را با صنعت گردشگری مورد کنکاش، بررسی و ارزیابی قرار می‌دهد. در ضمن این تحقیق در پی پاسخ گویی به سوال‌های زیر می‌باشد:

- آیا موزه‌های میراث روستایی منجر به توسعه اجتماعی - فرهنگی نواحی روستایی می‌شوند؟
- آیا موزه‌های میراث روستایی منجر به توسعه گردشگری روستایی می‌شوند؟

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱. گردشگری روستایی

گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری و شامل فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های روستایی می‌شود و نیز در بردارنده آثار متفاوتی بر محیط زیست روستا اعم از طبیعی و انسانی است (Soteriades, 2002: 617).

1. Rural museum
2. Open air museum

۲-۲. گردشگری فرهنگی

مقصود از گردشگری فرهنگی بحث در باره آن بخش از این صنعت است که به جذابیت‌های فرهنگی توجه خاص می‌کند. این جنبه‌های جذاب متفاوتند و شامل: کارهای جاری، موزه‌ها و نمایشگاه‌ها، آداب و رسوم، صنایع دستی و ارزش‌های اقوام و سایر ملل است. در کشورهای توسعه یافته، جذابیت‌های فرهنگی شامل موزه‌های هنری، نمایش نامه‌ها، ازکسترها و سایر کارهای هنری و موسیقی است. در حالی که در کشورهای در حال توسعه این جذابیت‌ها به صورت مکان‌های مذهبی، هنرهای دستی و یا فعالیت‌های فرهنگی است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۸).

۳-۲. موزهی فضای باز

موزه فضای باز همانند موزه‌های دیگر نهاد غیرانتفاعی برای عموم مردم است و در خدمت جامعه و توسعه آن می‌باشد و هدف آن جمع‌آوری، نگهداری، تحقیق، معرفی و آموزش اسناد ملموس و ناملموس مردم یک منطقه و محیط آن است. پیدایش موزه‌های فضای باز براساس این اندیشه شکل گرفت که خانه‌ها را واچیده و سپس در محل موزه به همان صورت اولیه و اصلی بنا کنند. البته در نقاط مختلف ایده‌های دیگری نیز در این زمینه تحقق پیدا کرده‌اند. به گونه‌ای که امروز با اشکال متفاوتی از این گونه موزه‌ها مواجه هستیم. ضمن این که مناظر قدیمی آن مکان نیز دوباره سازی می‌شود (حبیبی‌زاد، ۱۳۸۹: ۶).

۴-۲. موزه‌های روستایی، تصاویری زنده و پویا از واقعیت

موزه‌های روستایی، زیرمجموعه‌ی موزه‌های فضای باز می‌باشند که جلوه تمدن و فرهنگ روستایی را در محیط طبیعی باز می‌نمایانند. موزه‌های روستایی با انتقال آثار و بناها با مقیاس واقعی و قرارگیری در بستری مشابه وضعیت اولیه، شکل می‌گیرند. موزه‌های روستایی، تصاویری از زندگی سنتی اند که در آنها می‌توان معماری، آداب و رسوم، صنایع دستی و هنرهای بومی را به طور زنده مشاهده و زندگی روستایی را تجربه کرد. موزه‌های روستایی مانع گسست نسل‌ها می‌شوند و فضایی را فراهم می‌کنند تا مردمان هر سرزمین با گذشته نزدیک پدران و مادران خود آشنا شوند (موزه میراث روستایی گیلان، ۱۳۸۹: ۲).

۳. روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات از دو طریق اسنادی و میدانی بوده است. در روش اسنادی مراجعه به منابع مرجع و همچنین جمع‌آوری اطلاعات که به صورت پرسش‌نامه و تحقیقات منطقه‌ای بوده، صورت گرفته است. در روش میدانی ۳ سطح پرسش‌نامه تنظیم گردیده که توسط گردشگران، مسئولین موزه و ساکنین منطقه تکمیل گردید و پس از جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها، پردازش آنها با استفاده از نرم افزار SPSS صورت پذیرفت. لازم به ذکر است در این تحقیق برای تعیین اعتبار پرسش‌نامه‌ها از انحراف معیار و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که در این تحقیق ضریب آلفای کرونباخ برای گردشگران معادل ۰/۸۷۵، مسئولین ۰/۷۷۶ و برای مردم محلی ۰/۷۹۸ به دست آمده است. همچنین حجم نمونه آماری از

طریق به کارگیری روش شارپ - کوکران به تعداد ۲۵۰ مورد تعیین شده است. از این تعداد ۱۲۰ نفر گردشگر، ۳۰ نفر از مسئولین و متصدیان موزه میراث روستایی و ۱۰۰ مورد از اهالی روستای سراوان می‌باشد. در مورد آزمون فرضیه‌ها، اطلاعات بدست آمده از طریق نرم افزار SPSS طبقه بندی و با استفاده از آزمون ناپارامتری پیرسون و کای اسکوئر معنی داری شاخص‌ها تعیین و تحلیل‌های مورد نظر صورت گرفته است.

۴. محدوده مورد مطالعه

۴-۱. موقعیت جغرافیایی روستای سراوان

روستای سراوان از توابع بخش سنگر شهرستان رشت، با مختصات جغرافیایی ۴۹ درجه و ۳۹ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۴ دقیقه عرض شمالی، در ۱۳ کیلومتری جنوب غربی سنگر و ۳۵ کیلومتری رشت قرار گرفته است. روستای سراوان، از شمال به روستاهای قاضیان و شهرستان، از شرق به رودخانه سفیدرود، از جنوب به روستای گلسرک و از غرب به جاده ترانزیت رشت - قزوین محدود می‌شود. این روستا، در اراضی حد فاصل کوه و جلگه واقع گردیده و از سطح دریا ۷۰ متر ارتفاع دارد. بنا به نوع استقرار و نزدیکی به سفیدرود، آب و هوای این روستا معتدل و مرطوب است و میانگین بارندگی سالانه آن ۱۳۰۰ میلی‌متر می‌باشد. رودخانه گیله رود که از غرب آبادی سرچشمه می‌گیرد، پس از عبور از قسمت شرقی آن، به سفیدرود می‌پیوندد. یکی از جاذبه‌های گردشگری روستای سراوان جنگل‌های انبوه و متراکم سوزنی برگ پارک سراوان، با وسعتی در حدود ۱۴۵۰ هکتار، در غرب روستا گسترده شده‌اند. مسیر این پارک جنگلی آسفالت است و در طول آن، آلاچیق‌هایی برای استراحت مسافران ساخته شده است. قسمت‌هایی از پارک، شیب ملایمی دارد و فضای مناسبی برای گذران اوقات فراغت و استراحت گردشگران است. همچنین از دیگر جاذبه‌های پارک سراوان، موزه میراث روستایی گیلان است.

۴-۲. موقعیت جغرافیایی و بخش‌های مختلف موزه میراث روستایی

اندیشه ایجاد موزه میراث روستایی گیلان برای نخستین بار پس از زمین لرزه ۱۳۶۹ گیلان - زنجان، که روند تخریب بناهای سنتی را شدت بخشید، توسط دکتر محمودطالقانی (مؤسس موزه میراث روستایی گیلان و رییس پژوهشکده‌ی تحقیقات کاربردی فرهنگ ایرانی - دانشگاه تهران) شکل گرفت. اما فاز مطالعات مقدماتی آن، از اوایل سال ۱۳۸۱ آغاز شد. این موزه که در نوع خود در آسیای مرکزی منحصر به فرد می‌باشد، با هدف حفظ میراث مادی و معنوی مردم سرزمین گیلان طراحی و با حمایت مادی و معنوی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شروع به فعالیت نمود. در ساخت این موزه علاوه بر شناسایی، واچینی و دوباره چینی گونه‌های مختلف معماری روستایی، به میراث معنوی گیلان نیز توجه خاصی شده است، تا آنجا که در انتقال بناها به موزه تلاش شده است نه تنها اصالت کالبد بنا، بلکه روح حاکم بر آن نیز حفظ و منتقل شود. پس از مطالعات گسترده برای مکان‌یابی موزه، پارک جنگلی سراوان، به دلیل ویژگی‌های جغرافیایی و توپوگرافی مشابه گیلان، برگزیده شد. موزه میراث روستایی گیلان که در اخبار و تبلیغات به اشتباه

به عنوان اولیه اکوموزه^۱ ایران معرفی می‌شود در واقع اولین موزه فضای باز در ایران است. موزه میراث روستایی گیلان در ۱۸ کیلومتری جاده رشت - قزوین در زمینی به مساحت ۲۶۳ هکتار در منطقه پارک جنگلی سراوان رشت و با همکاری سازمان یونسکو، دانشگاه اکسان پروانس فرانسه، موزه روستایی آلزاس، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور، استانداری گیلان و دانشگاه گیلان افتتاح شد. فاز اول این موزه در ۲۸ اردیبهشت ۱۳۸۵ همزمان با روز جهانی موزه‌ها و آغاز هفته میراث فرهنگی در پارک جنگلی سراوان افتتاح شد (حبیبی‌زاد، ۱۳۸۹: ۲۰-۱۹).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی موزه میراث روستایی گیلان

بر اساس مطالعات انجام شده در گیلان، ۹ حوزه‌ی فرهنگی - معماری در گیلان شناسایی و برای هر یک از آنها مکان ویژه‌ای در سایت موزه انتخاب شده است. هر حوزه در قالب یک روستا معرفی شده، که این روستاها عبارتند از: روستای ساحل شرق، جلگه‌ی شرق، کوهپایه‌ی شرق، کوهستان شرق، ساحل غرب، جلگه‌ی غرب، کوهپایه‌ی غرب، کوهستان غرب و جلگه‌ی مرکز (موزه میراث روستایی گیلان، ۱۳۸۹: ۲). تاکنون ۲۳ مجموعه مسکونی، شامل ۷۸ بنای مسکونی و جانبی، از مناطق مختلف روستایی گیلان شناسایی، مستند سازی، واپسینی و در محل موزه دوباره چینی شده‌اند. علاوه بر این، ۳ قهوه‌خانه‌ی سنتی، ۱ مسجد، ۱ مدرسه، ۱ کارگاه آهنگری و ۱ کوره زغال گیری سنتی در محل موزه بازسازی شده‌اند. در طراحی سایت، محل‌های جداگانه برای رستوران‌ها، چای‌خانه‌ها، بازارها، مساجد، مزارع و باغ‌های چای، شالیزار، کارگاه‌های آموزش و تولید صنایع‌دستی، محوطه بازی‌ها و نمایش‌های سنتی، مراکز تحقیقات کشاورزی و دامپروری، پژوهشگاه معماری و مردم‌شناسی، پارک کودک، باغ‌های پرورش گیاهان دارویی و درختان بومی، اردوگاه تفریحی، معماری چوب ملل و دو مجموعه‌ی مهمان‌پذیر با الهام از معماری روستایی به ظرفیت ۱۵۰ واحد ۳ تا ۵ نفره، در نظر گرفته شده است (موزه میراث روستایی گیلان، ۱۳۸۹: ۴). طراحی و ساخت تالار اجتماعات، بنای ورودی موزه و خانه پژوهشگران با الهام از معماری بومی گیلان و با کاربری جدید از جمله تجربه‌های موزه در راه دستیابی به معماری پایدار به عنوان زمینه‌ی اعتلای توسعه پایدار در ایران می‌باشد.

۳-۴. جشنواره‌های نوروزی و تابستانی موزه میراث روستایی گیلان

موزه میراث روستایی گیلان، به دنبال مطالعه، شناخت، ثبت، نگداری و معرفی آثار فرهنگی، مادی و معنوی پیشینیان است. واچینی و بازسازی مجموعه‌های مسکونی، مطالعات و پژوهش‌های معماری و مردم شناسی روستاهای محل استقرارشان در همین راستا انجام می‌شود. حفظ هویت بومی و شناساندن آن به مردم، غنی سازی فرهنگ ملی، تحکیم وحدت بومی، تقویت فرهنگ خودباوری و خردورزی، ایجاد انگیزه در جوانان برای کار و تلاش با اتکا به امکانات و توانمندی‌های موجود و امید به زندگی بهتر، مهمترین اهداف موزه است. همکاران موزه برای دستیابی به اهداف و موارد یاد شده، جشنواره‌های مختلفی را برگزار می‌کنند. از آن میان می‌توان به جشنواره‌های نوروزی و جشنواره‌های تابستانی اشاره کرد (غلامی، ۱۳۸۸: ۸۳). اهمیت برپایی جشنواره‌های نوروزی و تابستانی در این است که برنامه‌های متنوع و جذابی از آثار فرهنگی و بومی در آن به نمایش درآمده و به این علت بازدیدکنندگان زیادی را به خود جذب می‌نماید. نشان دادن آثار فرهنگی در برنامه‌های جشنواره، به دلیل شنیداری و دیداری بودن، و از سوی دیگر جمعیت اندک کتابخوان، تأثیر گذارتر از ارائه همین آثار به شکل نوشتاری است (قربانی ریک و دیگران، ۱۳۸۷: ۷۲). برنامه‌ها و مراسمی که در ایام جشنواره‌ها در موزه میراث روستایی گیلان انجام می‌شود عبارتند از: نمایشگاه صنایع دستی، نمایشگاه معماری، نمایشگاه عکس و ایستگاه نقاشی، نمایشگاه پوشاک محلی، نمایشگاه خوراک محلی و سفره گیلانی، موسیقی محلی، بازی‌ها و نمایش‌های سنتی و ...

شکل ۳. مراسم پرورش کرم ابریشم

شکل ۲. مراسم عروس گوله

۴-۴. بررسی آمار سالانه بازدیدکنندگان موزه میراث روستایی گیلان

در این قسمت آمار بازدیدکنندگان را از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۸۹ مورد بررسی قرار می‌دهیم. همان طور که در جدول (۱) آمده است، میزان بازدیدکنندگان از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۸۹ تقریباً با سیر صعودی همراه بوده به طوری که تعداد آنها از ۳۲۴۲۲ نفر در سال ۱۳۸۶ به ۱۱۱۵۰۸ نفر در سال ۱۳۸۹ رسیده است. در این دوره بیشترین میزان بازدیدکننده مربوط به سال ۱۳۸۹ برابر ۱۱۱۵۰۸ نفر و کمترین میزان بازدیدکننده مربوط به سال ۱۳۸۶ که برابر ۳۲۴۲۲ نفر می‌باشد. که این خود نشان می‌دهد هر ساله بر تعداد گردشگران و بازدیدکنندگان موزه میراث روستایی افزوده می‌شود.

جدول ۱. آمار بازدیدکنندگان موزه از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹

سال	تعداد
۱۳۸۶	۳۲۴۲۲
۱۳۸۷	۶۲۰۰۷
۱۳۸۸	۵۲۷۸۷
۱۳۸۹	۱۱۱۵۰۸

منبع: موزه میراث روستایی گیلان، ۱۳۹۰

۵. یافته‌ها

در این تحقیق در پرسش‌نامه‌های مربوط به گردشگران و مسئولین موزه میراث روستایی گیلان ۴ سوال کلی در مورد مشخصات افراد شامل: جنس، گروه سنی، میزان تحصیلات و محل اقامت دائمی آنها مطرح گردیده که در ادامه به بررسی آنها پرداخته می‌شود.

۵-۱. ویژگی‌های توصیفی گردشگران موزه میراث روستایی گیلان

بررسی‌های مربوط به ویژگی‌های فردی و عمومی گردشگران نشان می‌دهد که از مجموع گردشگران، ۵۲ درصد مرد و ۴۸ درصد زن بوده‌اند. حدود ۶۱ درصد از بازدیدکنندگان موزه را افراد با سن حداکثر ۳۰ سال و ۵ درصد را افراد با سن حداکثر ۱۸ سال تشکیل می‌دهند. بر این اساس حدود ۶۶ درصد از بازدیدکنندگان موزه میراث روستایی را جوانان تشکیل می‌دهند (۳۰-۱۸ سال). حدود ۵۳ درصد از بازدیدکنندگان موزه مربوط به استان گیلان و ۴۷ درصد از دیگر استان‌ها می‌باشند. لذا با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش میدانی و تفاوت اندک میان گردشگران داخل استان گیلان و دیگر استان‌های کشور به نظر می‌رسد که این موزه نه تنها توانسته مکان مناسبی برای گذران اوقات فراغت برای ساکنین این استان باشد بلکه در سطح کشور نیز توانسته موفق عمل کند. همچنین نتایج بررسی میزان تحصیلات گردشگران نیز حاکی از آن است که ۱۳ درصد گردشگران دارای تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم (۳ درصد زیر دیپلم و ۱۴ درصد دیپلم) و ۸۷ درصد گردشگران دارای تحصیلات فوق دیپلم ۲۳ درصد، کارشناسی ۴۷ درصد و کارشناسی ارشد و بالاتر ۱۳ درصد بوده‌اند.

۵-۲. ویژگی‌های توصیفی مسئولین موزه میراث روستایی گیلان

بررسی ویژگی‌های توصیفی مسئولین موزه میراث روستایی نشان می‌دهد که حدود ۶۰ درصد مسئولین را موزه زنان و ۴۰ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. تعداد زنان چیزی حدود ۲۰ درصد بیشتر از مردان بوده و این خود حاکی از این است که این موزه شرایط بیشتری را برای اشتغال زنان به وجود آورده است. حدود ۶۷ درصد از مسئولین موزه را افراد با سن حداکثر ۳۵ سال و ۱۰ درصد را افراد با سن حداکثر ۲۵ سال تشکیل می‌دهند. بر این اساس حدود ۷۷ درصد از مسئولین موزه میراث روستایی را جوانان تشکیل می‌دهند. بررسی‌های مربوط به میزان تحصیلات مسئولین موزه نشان می‌دهد که حدود ۸۰ درصد از مسئولین موزه دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند و فقط ۲۰

درصد دارای مدرک دیپلم هستند که عمدتاً این گروه در بخش خدمات مشغول به کار هستند. این موزه نه تنها توانسته در شهر رشت که در ۱۸ کیلومتری موزه قرار دارد تولید اشتغال کند، بلکه توانسته در سطح استان گیلان نیز اشتغال‌زایی داشته باشد.

۵-۳. بررسی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی موزه میراث روستایی

موزه میراث روستایی گیلان به عنوان اولین و تنها موزه میراث روستایی کشور می‌تواند نمونه خوبی برای تشویق سایر نقاط کشور جهت احداث چنین موزه‌هایی باشد. موزه میراث روستایی گیلان یک طرح ملی و نیز یک الگو دربرپایی موزه‌های فضای باز در ایران می‌باشد. از این رو بررسی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی آن می‌تواند بیانگر اهمیت این مکان و ضرورت احداث مکان‌هایی مشابه آن در جامعه امروز و نتایج حاصل از آن معرف به بارنشستن اهداف و اثرات مثبت تأسیس موزه میراث روستایی می‌باشد. برای بررسی اثرات موزه میراث روستایی بر عوامل اجتماعی - فرهنگی شاخص‌هایی نظیر:

۱. آشنایی گردشگران با فرهنگ و آداب و رسوم مردم روستایی گیلان
  ۲. آشنایی با معماری سنتی گیلان
  ۳. حفظ هویت بومی روستایی
  ۴. تغییر نوع لباس
  ۵. معرفی آثار و اشیاء قدیمی و بومی
  ۶. تبادل فرهنگی میان شهر و روستا
  ۷. روابط بیرونی روستا با روستاهای همجوار
  ۸. حس تعلق خاطر مردم روستایی و.. مطرح شد.
- بررسی‌ها نشان می‌دهد تأثیرات انکارناپذیر موزه میراث روستایی بر روی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی می‌باشد. از اثرات مثبت موزه میراث روستایی بر روی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- باعث آشنایی گردشگران با فرهنگ و آداب و رسوم مردم روستایی شده و تغییر نوع نگرش مردم نسبت به شیوه‌ی زندگی را به همراه داشته است.
  - موجب آشنایی گردشگران با معماری سنتی گیلان شده است.
  - جنبه‌های آموزشی برای دانش آموزان و حتی دانشجویان دارد.
  - باعث افزایش حس تعلق خاطر مردم روستایی به محل سکونت خود شده و در نتیجه افزایش امنیت اجتماعی در روستا را به همراه داشته است.
  - گسترش روابط بیرونی روستا با سایر روستاها و نواحی همجوار را به همراه داشته است.
  - موجب افزایش علاقه مندی مردم به بازدید از روستاها شده است.
  - افزایش علاقه مندی مردم به صنایع دستی را به همراه داشته است.
  - باعث آشنا شدن گردشگران با ابزار و وسایل شیوه‌های معیشت مردم در گذشته شده است.
- از اثرات منفی موزه میراث روستایی بر روی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- نگرانی‌های مردم بومی روستا نسبت به تغییر وضعیت ظاهری اهالی را به همراه داشته است.
 - باعث تغییر الگوی رفتاری جوانان روستایی به واسطه تأثیرپذیری از گردشگران شهری شده است.
 - موجب افزایش کار زنان برای درآمد بیشتر و در نتیجه تغییر در الگوی سنتی تربیت فرزندان شده است.
 در مجموع همان طور که در جدول (۱) مشخص است، تأثیرات مثبت موزه میراث روستایی بر عوامل اجتماعی - فرهنگی زیاد بوده و به بهبود وضعیت کمک بسزائی نموده است.

جدول ۲. توزیع شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی و درصد تأثیر موزه میراث روستایی در توسعه فرهنگی

خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی
۳/۸	۲۳/۱	۲۶/۹	۴۶/۲	موزه میراث روستایی تا چه حد موجب آشنایی گردشگران با فرهنگ و آداب و رسوم مردم روستایی گیلان شده است؟
۳/۸	۷/۷	۲۳/۱	۶۵/۴	موزه میراث روستایی تا چه حد حافظ معماری بومی روستایی و در واقع هویت بومی شده است؟
.	۳/۸	۴۰/۸	۵۵/۴	موزه میراث روستایی تا چه حد جنبه آموزشی به ویژه برای دانش آموزان و دانشجویان شده است؟
.	۳/۸	۳۸/۵	۵۷/۷	گردشگری تا چه حد باعث نگرانی مردم بومی روستا در مورد تغییر وضعیت ظاهری اهالی از جمله پوشاک و غیره گردیده است؟
.	۱۵/۴	۴۲/۳	۴۲/۳	احداث موزه میراث روستایی تا چه حد در تغییر نوع نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی روستایی موفق عمل کرده است؟
۷/۷	۱۹/۲	۲۶/۹	۴۶/۲	آیا موزه میراث روستایی با برپایی نمایشگاه‌های صنایع دستی توانسته است توجه و علاقه مردم را نسبت به صنایع دستی افزایش دهد؟
۳/۸	۷/۷	۲۶/۹	۶۱/۵	برپایی این موزه تا چه حد موجب حمایت از پویایی- و گسترش فرهنگ روستایی شده است؟
.	۱۵/۴	۱۵/۴	۶۱/۵	آیا توسعه گردشگری در افزایش میزان کار زنان در بیرون از منزل و تغییر در الگوی سنتی تربیت فرزندان موثر بوده است؟
.	۷/۷	۴۲/۳	۵۰	احداث موزه میراث روستایی تا چه حد روابط بیرونی روستا با نواحی همجوار گسترش داده است؟
.	.	۵۰	۵۰	آیا موزه میراث روستایی در نشان دادن آثار و اشیا قدیمی موفق عمل کرده است؟
میزان معنی داری شاخص‌ها در سطح ۹۵٪				درصد پاسخ به سؤال‌های مطرح شده

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۰

۴-۵. اهداف موزه میراث روستایی

در گیلان، همچون غالب حوزه‌های فرهنگی، به دلیل رواج خرده فرهنگ‌ها، غیاب فرهنگ نوشتاری دیرپا و فرهنگ شفاهی که مهم‌ترین انتقال دهنده میراث فرهنگی و تاریخی محسوب می‌شوند، با مرگ سالخوردگان، انتقال نیز دستخوش فراموشی می‌گردد. واژه‌ها، آداب و سنت‌ها، دستاوردها و دست‌ساخته‌های انسان‌ها با گذشت زمان نابود می‌شوند، در این میان، نسل‌های جوان‌تر بازنده‌های

اصلی خواهند بود. برپایی موزه میراث روستایی گیلان، یکی از معدود تلاش‌هایی است که با هدف ثبت و نوشتاری کردن و بازسازی بخشی از میراث فرهنگی و معنوی مردمان این سرزمین صورت گرفته است، تا اهالی امروز گیلان، بخشی از زندگی گذشته خود را در این موزه بازبایند. هدف عمده‌ی موزه میراث روستایی گیلان ثبت و بازسازی، نوشتاری و دیداری کردن میراث فرهنگی، معنوی و زندگی مردمان سرزمین گیلان برای تداوم و پایداری و آشنایی نسل‌های آینده با آنهاست. حفظ هویت بومی و شناساندن آن به مردم (به ویژه جوانان)، غنی‌سازی فرهنگ ملی، تقویت فرهنگ خودباوری و خردورزی، ایجاد انگیزه در جوانان برای کار و تلاش، با اتکا به امکانات و توانمندی‌های موجود، مهم‌ترین اهداف موزه است.

موزه برای دستیابی به این اهداف، سعی می‌کند، علاوه بر ساخت بناهای سنتی، به شکل اولیه‌ی آن و نمایاندن نحوه‌ی زندگی گذشتگان، در روزهای بازدید در محل موزه، به اجرای برنامه‌های متنوعی چون نمایشگاه صنایع دستی، عکس و نقاشی، دستاوردهای معماری، پوشاک محلی، سفره‌ی گیلانی، گونه‌های مختلف موسیقی محلی، بازی‌ها و نمایش‌های سنتی و ... بپردازد. اجرای مراسم و جشن‌های سنتی گیلان به مناسبت‌های مختلف، مانند: عروس‌بران، عروس گوله، شب یلدای گیلانی و ...، همچنین بزرگداشت مفاخر گیلان، از دیگر برنامه‌هایی است که در موزه اجرا می‌گردد (سایت موزه میراث روستایی گیلان).

۶. نتیجه گیری

تحقیق حاضر به بحث و بررسی پیرامون موضوع نقش موزه‌های میراث روستایی در توسعه فرهنگی روستایی، مطالعه موردی: موزه میراث روستایی گیلان پرداخته است. این موزه‌ها که ترکیبی از معماری روستایی، آداب و رسوم، سنت‌ها، بازی‌ها، نمایش‌ها، موسیقی‌ها و سایر آثار فرهنگی روستایی منطقه است، می‌تواند رسالت پیوند نسل‌ها، احیاء هویت و غرور فرهنگی مردم روستایی و در نهایت بازسازی و تقویت ابعاد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی توسعه گردشگری روستایی را بر عهده گیرد. همچنین این موزه‌ها می‌توانند زمینه را برای تغییر نگرش مردم نسبت به فرهنگ روستایی و ایجاد حس احترام به روستاییان فراهم آورند و برای گسترش و توسعه گردشگری روستایی به عنوان یکی از منابع درآمدی روستاییان، مانند یک نماد تبلیغاتی عمل کنند. این موزه‌ها پل ارتباطی مهمی بین آینده و گذشته هستند به همان اندازه که مدرنیته و پیشرفت نسل به نسل پیش می‌رود، باید از تجربه گذشتگان نیز استفاده نمود.

در این تحقیق موزه میراث روستایی در منطقه مورد نظر در زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی اثراتی مثبت و منفی را موجب شده است، بر اساس این ارزیابی چون موزه میراث روستایی در زمینه اجتماعی - فرهنگی دارای اثرات مثبت خیلی زیادی بوده است، پس می‌توان بیان کرد که موزه در این زمین موفق عمل کرده است. بنابراین لزوم احداث موزه‌های میراث روستایی به ویژه در نواحی روستایی مطرح می‌شود که این موزه‌ها می‌توانند از لحاظ اجتماعی - فرهنگی مفید باشند و چه بسا همان گونه که موزه میراث روستایی گیلان توانسته آداب و رسوم محلی و بومی خود را بین دیگر استان‌ها رواج دهد، سایر استان‌ها نیز با توجه به تنوع فرهنگی ایران به نوبه خود نقش مؤثری در معرفی فرهنگ‌ها و حفظ منابع طبیعی خود ایفا کنند.

لازم به ذکر است باتوجه به بازده اقتصادی موزه و جذب گردشگر نه تنها پس از مدتی موزه تا حدی می‌تواند به صورت خود کفا مخارج خود را تأمین کند، بلکه نقش مهمی نیز در اشتغالزایی و به طبع آن رفاه نسبی اقتصادی برای اهالی منطقه‌ای که موزه‌های مشابه در آن تأسیس می‌شوند بر عهده بگیرد. در نتیجه می‌توان با احداث مکان‌هایی مشابه موزه میراث روستایی گیلان در دیگر استان‌ها موجب اثرات مطلوب اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی با چشم‌اندازی وسیع‌تر گردید. با توجه به نتایج پژوهش حاضر راهکارهای زیر به منظور توسعه گردشگری فرهنگی از طریق توسعه موزه‌های میراث روستایی پیشنهاد می‌شود:

- توجه هرچه بیشتر به گردشگری روستایی در قالب بهر مندی از نمادهای فرهنگی - اجتماعی مانند ایجاد موزه‌های میراث روستایی.
- تبلیغ از طریق تهیه‌ی بروشور، عکس و کارت پستال از جاذبه‌های روستایی منطقه و توزیع آنها میان گردشگران.
- تبلیغات مناسب از طریق رسانه‌های عمومی برای معرفی موزه میراث روستایی گیلان در سطح کشور.
- ایجاد خدمات رفاهی و جانبی در اطراف موزه به منظور رفاه حال گردشگران بازدیدکننده از موزه میراث روستایی گیلان و اشتغالزایی.
- سامان دهی حمل و نقل و خدمات رسانی رفت و آمد به منطقه.
- تشویق بخش خصوصی به سرمایه گذاری در این منطقه
- خدمات رسانی بیشتر و بهتر دولت در زمینه امور زیربنایی نظیر: آب، برق، تأسیسات بهداشتی.
- گذاشتن تورهای گردشگری برای بازدید از موزه میراث روستایی گیلان و روستاهای اطراف آن مانند سراوان و....
- برقراری نظم و انضباط عمومی در موزه و گردشگری منطقه به ویژه در روزهای تعطیل به علت ورود گردشگران بیشتر به منطقه.
- جلوگیری از تخریب محیط زیست توسط گردشگران، روستاییان و افراد محلی.

۷. منابع

۱. ابراهیم اصلاح عربانی، ۱۳۸۰، کتاب گیلان، انتشارات گروه پژوهشگران ایران.
۲. حبیبی‌زاد، زهرا، ۱۳۸۹، اکوموزه، انسان و بوم، انتشارات ایرانشناسی.
۳. رضوانی، محمد رضا، ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
۴. غلامی کوهی، سارا، ۱۳۸۸، گزارش بازدید نروزی موزه‌ی میراث روستایی گیلان، کندوج، موزه میراث روستایی گیلان.
۵. قادری، زاهد، ۱۳۸۳، اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۶. قربانی ریک، رضا، غلامی کوهی، سارا و نوری، طیبه، ۱۳۸۷، گزارش دومین جشنواره نروزی موزه میراث روستایی گیلان، کندوج، موزه میراث روستایی گیلان، شماره ششم، ص ۷۲.
۷. معاونت برنامه‌ریزی استانداری گیلان، ۱۳۸۶، سالنامه آماری استان گیلان ۱۳۸۵.

۸. مطیعی لنگرودی، سید حسن، ایمانی، بهرام و نصرتی، فردین، ۱۳۸۹، ارزیابی دیدگاه گردشگران موزه میراث روستایی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: موزه میراث روستایی گیلان)، فصل‌نامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره چهارم.
۹. موزه میراث روستایی گیلان، ۱۳۸۹، برشور تبلیغاتی معرفی جاذبه‌های موزه میراث روستایی گیلان، دانشگاه تهران، پژوهشکده تحقیقات کاربردی فرهنگ ایرانی، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
۱۰. سایت موزه ی میراث روستایی گیلان
11. Soteriades, M., 2002, **Tourism and Environment in rural areas**, available on www.fund.acbel.prelude.